

GÖRÖMBEI ANDRÁS

A magyar népi irodalom

*Görömbei András
irodalomtörténész
az MTA levelező tagja*

1945-ben született Polgáron. Debrecenben, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar szakán (1968) diplomázott. 1978-ban az irodalomtudomány kandidátusa, 1992-ben akadémiai doktora lett; 2001-től az MTA levelező tagja.

Pályáját a hajdúböszörményi Bocskai István Gimnáziumban kezdte, 1970-től a Kossuth Lajos Tudományegyetemen 20. századi magyar irodalomtörténetet és irodalomelméletet tanít. 1992-től a Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára. Vendégprofesszor volt Bécsben és Helsinkiben.

Tagja az MTA Irodalomtudományi Bizottságának, elnöke az MTA Magyar Tudományosság Külföldön elnöki bizottságának, alelnöke a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságnak. 1992-től a *Hitel* című folyóirat szerkesztője.

Főbb kutatási területe: a 20. századi magyar irodalom, ezen belül a magyar líra, a népi irodalom és a határon túli magyar irodalmak.

A népi írók célja az egész magyar népet magában foglaló új nemzettudat megteremtése volt. Az irodalmat a társadalmi cselekvés eszközének is tekintették. Egyszerre kívánták elősegíteni a Trianon utáni magyarság nemzeti és szociális felemelkedését. Ez a küldetéstudat kapcsolta össze az esztétikai irányuk szerint egymástól erősen különböző alkotókat. Ennek érdekei szerint értékelték újra történelmünket és irodalmunkat. Ennek jegyében tárták föl műveikben a magyarság életének addig ismeretlen tartományait. És ezért szervezték meg a Márciusi Frontot és a szárszói konferenciákat. A fasizmusmal és a kommunizmussal szemben a magyarság saját útját akarták választani. Az irodalmat az egyéni és közösségi önismeret és életalakítás nélkülözhetetlen eszközének tekintették.

Kik azok a népi írók?

Az 1920–1930-as évtized fordulóján induló fiatal írónemzedék tagjaiban Magyarország trianoni tragédiája és kétségbeejtő szociális állapota ébresztette föl a nemzeti és szociális felelősségtudatot. Végveszélyben látták az or-

Illyés Gyula (1902–1983)

szágot nemzeti és társadalmi szempontból egyaránt. Ezért azt a célt tűzték ki maguk elé, hogy társadalmi egyenlőségen és nemzeti függetlenségen alapuló új magyar nemzetet teremtsenek.

Nyugat-Európában a nemzetek tudata századok alatt szerves fejlődéssel alakult ki, s magában foglalta a különféle társadalmi rétegeket. Ezzel szemben Magyarországon a középosztály és a nagybirtokos arisztokrácia még a 20. század elején is csak önmagát tekintette nemzetnek, a társadalom többségét kitevő parasztságot és munkásságot kirekesztette a nemzetből. Ezzel a nemzetszűkítéssel szállt szembe az 1930-as években az a szellemi és politikai törekvés, melyet népi irodalomnak és népi mozgalomnak nevezünk.

A népi mozgalom tagjai a demokratikus átalakulást halaszthatatlannak ítélték a magyarság megmaradása szempontjából. A nemzetből korábban kihagyott néposztályok felszabadítása útján akartak demokratikus magyar nemzetet formálni. A népi írók legfontosabb törekvése az *új, európai mintájú nemzettudat* megteremtése volt. Ez a program fogta egységbe a különféle származású, különféle műveltségű, különféle esztétikai ízlésű írókat.

Származásukat tekintve a népi írók közül legtöbben a parasztságból jöttek. Ezek

- › egy része magasabb iskolái révén már fiatalon értelmiségivé és városivá lett, mint Erdélyi József, Illyés Gyula, Tamási Áron, Kovács Imre, Darvas József vagy Juhász Géza;
- › másik része pedig magasabb iskolák nélkül, önművelés révén vált íróvá, mint Veres Péter, Sinka István, Szabó Pál, Nagy Imre és Sértő Kálmán;
- › és voltak, akik a középosztályból, többnyire vidéki értelmiségi családból származtak, értelmiségiként mégis szívügyüknek tekintették az alulso Magyarország felszabadítását, nemzetbe emelését: ilyen volt Németh László, Kodolányi János, Féja Géza, Gombos Gyula, Gulyás Pál, valamint a budapesti születésű Szabó Zoltán.

A népi írók ideológiai tekintetben is meglehetősen heterogén csoportot alkottak. A közös célt eltérő utakon, módokon keresték. Ebből következett az is, hogy sok-sok kérdésben egymás között is éles vitáik voltak. Az akkori fogalmak szerint baloldali, középen lévő és jobboldali egyaránt volt közöttük. Ez könnyen támadhatóvá is tette őket.

Valamennyiüknek közvetlen élménye volt a falu élete, hiszen a nevesebb népi írók közül egyedül Szabó Zoltán született a fővárosban, a többiek az ország legkülönbözőbb tájairól származtak. Így összességükben az egész ország ismeretét hozták az irodalomba. Mindenkinek megvolt a maga külön tája, amelynek nemcsak szépségeit, hanem nyomasztó problémáit is jól ismerte.

Az 1930-as évek elején a népi írók a parasztság gazdasági és politikai felszabadítását látták a legfontosabb aktuális társadalmi feladatnak. A szegényparasztság sorsával való törődés azonban a népi mozgalom számára csak feladatainak egyike volt. A népi írók számára *a nép az egész nemzetet jelentette*, nem csak a parasztságot. A népi jelzőt pedig annak a politikai gondolkodásnak és cselekvésnek a jelölésére használták, amelyik egyszerre irányult a magyarság szociális és nemzeti problémáinak a megoldására.

Sinka István (1897–1969)

*Cselédmunka a földeken,
1930-as évek*

A nép fogalmának ezt a tág, a nemzetével azonos értelmezését a népi írók világosan kifejtették.

Németh László számára Homérosz, Dante, Shakespeare, Goethe, Petőfi volt a példa arra, hogy az irodalom a nép legmélyebb megnyilatkozása. Illyés Gyula szerint a népi irodalomban az egész magyar irodalom érkezett el fejlődésének egy régóta esedékes szakaszába, hogy plebejussá váljék, s mint ilyen azonosuljon az egész nemzettel. A népi irodalmat Gombos Gyula sem egy osztály kifejezőjének tartotta csupán, hanem a magyarság egyetemes igényű szellemi megnyilatkozásának.

A népi írók a magyar társadalmat úgy akarták megváltoztatni, szociálisan igazságossá tenni, hogy közben nem feledkeztek meg a magyarság súlyos nemzeti problémáiról. Ezért volt a népi irodalomnak – az erős társadalmi érdeklődése mellett – határozott nemzeti jellege. A népi írók világszemléletében a nemzeti érzésnek és nemzeti tudatnak nagyon fontos szerepe volt. A nemzeti érzést nem erőltették senkire, de tiltakoztak az ellen, hogy a nemzet nevében olyanok nyilatkozzanak vagy cselekedjenek, akikben nincs meg a nemzeti érzés. Fontosnak tartották azt, hogy a magyar önismeretben a nemzet sorskérdéseinek a világos megmutatása legyen az alap, és hogy az új értelmiség a magyarságért felelősséget vállaljon.

A magyar nézőpont azonban sohasem jelentette más népek lebecsülését. A népi írók a magyar nemzet boldogulását a kelet-közép-európai népek közösségében keresték. Németh László úgy látta, hogy a magyar sorskérdések olyan bonyolultak, hogy aki azok megoldására receptet talál, az európai mintát is ad. Illyés a maga patriotizmusát is az egyetemes emberi értékekhez és jogokhoz való mély kapcsolódásával magyarázta: „A világ összefügg; nem tesz tehát jó szolgálatot más nemzetnek az, aki a maga nemzetét rosszul szolgálja. Valamennyi nemzet jogából ad fel az valamit, aki a maga nemzetének jogaiból csak egy szemernyit is föl ad.”

A népi írók azt vallották, hogy az irodalom mindenkor előtte járt a politikának. Valamennyien úgy érezték, hogy az író felelős népe sorsáért. Írói hivatásukat *küldetésnek* tartották a *közösségi sors alakítását* illetően. Nyíltan megvallották, hogy irodalmi munkásságukkal a nemzet megújulását, igazságosabb életét akarják szolgálni. *„A dolgok rendje, hogy Bánk bán és Ludas*

Tamási Áron (1897–1966)

Veres Péter (1897–1970)

Féja Géza (1900–1978)

Matyi előtte járjanak Széchenyinek és Kossuthnak” – írta Németh László. Illyés mondatai szállóigévé váltak: „Áruló lennék, ha csak író akarok lenni. Az újítás, a merészség nemcsak az irodalomban esedékes, hanem a társadalomban is, sőt ott esedékes először és igazán.” Tamási Áron szerint pedig „nemzet- és sorstársaival egyetemben az író nemcsak azért felelős, amit írásban és szóban hirdet, hanem azért is, amit mások az ő hallgatása fölött a népével cselekednek.” A népből-nemzetben gondolkodó Veres Péter is a cselekvő történelmi jelenléte tekintette az író küldetésének, s meggyőződése volt, hogy az egyéniség szabadságát nem a közösségen kívül, hanem azon belül kell biztosítani.

A népi írókban nagyfokú *nemzeti felelősségtudat* élt. Hittek abban, hogy az irodalom a maga tudatosító, eszméltető és cselekvésre készítő lehetőségei révén a nemzeti közösség felemelésének eszköze lehet. Ez a nagyfokú közösségi felelősségtudat szervezte őket laza közösséggé.

Örök vitatémák

A *népiség* olyan politikai és szellemi program, amely az ország nemzeti és szociális gondjainak a megoldására demokratikus társadalomrendező elv alapján törekszik. A népi írók népiségének a közösségi felelősségtudat a lényege, nem pedig a népköltészeti műformák utánzása. Ezért különbözik alapvetően a népiség az irodalmi népiességtől. A *népiesség* esztétikai kategória, mely a népköltészetet utánzó irodalmi alkotások megnevezésére szolgál, s melynek csúcsteljesítménye a magyar irodalomban Petőfi költészete. A népi belülről jövő spontán szellemi mozgalom, melynek társadalmi céljai vannak, a népiesség pedig kívülről, programszerűen a néphez hajló irodalmi irány. A kettő között természetesen lehet érintkezés is, de a népi irodalomnak nem ez a jellegadó vonása. Maguk az írók, amikor egyáltalán használták eme megnevezések valamelyikét, akkor többnyire inkább népinek, s nem népiesnek nevezték magukat. Ezzel is el akarták különíteni politikai és irodalompolitikai célokat is követő törekvéseiket az irodalmi népiességtől.

A *népi író* elnevezés Németh Lászlótól származik. Ezen a fogalmon a népi írók a magyar irodalom közösségi-nemzeti felelősségtől áthatott vonulatának a szerves folytatását értették. A népi irodalom és a nyomában kibontakozó népi mozgalom jellegadó vonása az volt, hogy összekapcsolta a társadalmi és a nemzeti szempontokat. A nemzet felemelkedése érdekében akarta megszüntetni a társadalmi igazságtalanságokat. Éppen ez különböztette meg a népi írókat a baloldali radikalizmus képviselőitől.

Ez volt a gyökere a *népi–urbánus ellentétnek*. A népiek is alapvető társadalmi változásokat sürgettek, de nem fogadták el a baloldali radikalizmusnak a nemzeti szempontokat mellőző ideológiáját. A társadalmi problémák éles bemutatásával sohasem fedték el a nemzeti problémákat, a Trianon következtében a magyarságra szakadt nemzeti tragédia elleni küzdelem közben sem hagyták figyelmen kívül a megmaradt haza súlyos társadalmi igaz-

ságtalanságait. A népiek a nemzet érdekeit is messzemenően figyelembe vevő magyar radikalizmus, a nemzeti radikalizmus hívei voltak.

A népi–urbánus vitában a baloldali radikalizmus és a nemzeti radikalizmus ellentéte nyilatkozott meg. Később azonban sokféle ellentétnek lett fedőneve a népi–urbánus szembeállítás.

A félreértések elkerülése végett fontos hangsúlyoznunk, hogy a népi irodalom meghatározó egyéniségei európai műveltségű és látókörű művészek és tudósok voltak.

A népi írók történelemszemléletének fontos eleme volt az a felismerés, hogy történelmünk során valamely külső és idegen hatalomra való támaszkodás sohasem segítette elő a nemzeti fejlődést.

Ez a történelmi tapasztalat vezette a népi írókat, mindenekelőtt Németh Lászlót arra, hogy a magyarság saját útját keressék. Ezt a saját utat nevezte Németh László a *harmadik útnak*. A harmadik út a magyar radikalizmus igénye és programja volt.

Németh László folyamatosan alakította ki a harmadik út programját. A húszas évek Magyarországon egymással élesen szemben álló jobboldal és baloldal között nem kívánt választani, hanem megálmodott egy Harmadik Magyarországot, melyet a 20. századi magyarságnak kellene megteremtene a saját kultúrája és hagyományai alapján. A kapitalizmus és a kommunizmus alternatívájával szemben pedig egy harmadik oldalt keresett, amely mentes eme szélsőségek hibáitól. Majd a fasizmussal és a szovjet rendszerrel egyformán szemben állva megfogalmazta a harmadik út programját. Ezt hirdette meg 1943-ban a második szérszói konferencián elmondott előadásában is.

A népiek szemléletében a „két pogány közt egy hazáért” harcoló Zrínyi Miklós példája nyomán nagyon eleven volt a saját út álma, s a harmadik út gondolata a népi mozgalom jellegadó eszméje lett.

Nemcsak az utópiákkal szívesen foglalkozó Németh László hitt a harmadik út szükségességében.

A realpolitikus Bibó István is a harmadik út lehetőségéhez fellebbezett, amikor 1945-ben nagy tanulmányban mérte fel a kétféle félelemtől gyötört magyar demokrácia válságát: *„aki Magyarországból szovjet tagállamot akar csinálni, az hazaáruló, aki Magyarországon Habsburgot akar restaurálni, az is hazaáruló, aki pedig Magyarországot az elé a hamis alternatíva elé próbálja állítani, hogy csak e kettő között választhat, az kétszeresen hazaáruló, mert e kettő között ott van a harmadik, egyedül helyes út, a belsőleg egyensúlyozott, de radikális reformpolitikát folytató, demokratikus, független, szabad Magyarország lehetősége.”*

Az adott történelmi körülmények között a harmadik út eszméje nem juthatott többre, mint hogy megfogalmazza egy független, szabad Magyarország igényét, melynek gyakorlati megvalósítására azonban akkor a történelem semmiféle lehetőséget nem adott. Mint eszmény mégis megmaradt a magyarságban.

Németh László (1901–1975)

Bibó István (1911–1979)

A népi mozgalom

Az erős nemzeti és szociális felelősségtudat eredményezte azt, hogy a népi írók gyakran vállaltak politikai szerepet is. A trianoni országvesztés hatása abban is megmutatkozott, hogy az 1920-as években Magyarországon sokféle ifjúsági és értelmiségi közösség érdeklődése fordult a magyarság szellemi és szociális állapota felé. Egyszerre keresték a tragédiához vezető okokat és a kiutat a nemzeti katasztrófából. A népi irodalom e közösségek egy részének irányt adott, és ezáltal megeremtetta a maga tömegbázisát is.

Az új írói nemzedék jelentkezését Németh László jelentette be 1928-ban *Népiesség és népiség* című írásában. Legfontosabb ismertető jegyének a népiességtől határozottan elkülönített népiséget nevezte. *Új reformkor felé* című esszéjében pedig már az új nemzedék programját is körvonalazta. Eszerint új, népi tartalmat kell hoznia a magyar irodalomnak, s ennek kell előkészítenie és kiformálnia a jövő magyar politikáját. Ha ez sikerül, akkor ez a politika új reformkort teremthet Magyarországon, és ellensúlyozhatja Trianont is, mert megerősíti a sokféle szakított magyarság nemzeti tudatát.

Az új generáció első közös estje Budapesten volt 1929. február 27-én. Németh László vezette be *Népi író* című írásával, melyben új, társadalomformáló igényű nemzedéki ars poeticát fogalmazott meg. A mozgalommá szerveződés több fontos eseménye Debrecenhez kapcsolódik. 1931. november 29-én a Debreceni Ady Társaság rendezett az új nemzedéknek irodalmi estet. Ezen Erdélyi József, Illyés Gyula, Kodolányi János, Németh László és Szabó Lőrinc olvasott fel műveiből. Ekkor tudatosították igazán a közös céljaikat. Ettől kezdve Debrecen a népi irodalom egyik bázisa lett. Itt fogalmazta meg Németh László 1933-ban a *Debreceni Kátét*, melyben a magyarság új életre lobbantásának egész programját körvonalazta. Itt született meg 1934-ben nemzedéki folyóiratuk is: a *Válasz*.

Az 1933-as esztendő a népi mozgalom szerveződésének a külső fenyege-

Veres Péter, Móricz Zsigmond,
Erdei Ferenc és Darvas József,
1943–1944

tettség révén is új lendületet adott. Illyés *Pusztulás* című szociográfiai esszéje drámai erővel szólította cselekvésre a fiatal nemzedék tagjait. Hatalmas lendülettel dolgoztak. Véleményük a politika számára is megkerülhetetlené vált. Javasataik egy részét a reformokat ígérő kormányprogramban is vizionálhatták. Még egy találkozó is létrejött 1935-ben Gömbös Gyula miniszterelnök és néhány népi író között. Erre a találkozóra az írók nem egyezkedés végett mentek el, hanem azért, hogy elmondhassák a miniszterelnöknek, milyen tragikusnak látják az ország állapotát. Véleményüket a miniszterelnök joggal minősítette nyílt szembenállásnak. Ez a találkozó és az ehhez kapcsolódó néhány cikk volt az *Új Szellemi Front*, amely miatt az urbánusok oly élesen bírálták a népieket, mintha nem szembeszegültek, hanem egyezkedtek volna Gömbössel.

A laza szerveződésű népi írói mozgalom egyik csúcspontját a *Márciusi Front*ban érte el. Ennek tizenkét pontba foglalt programját 1937. március 15-én Kovács Imre ötezer főnyi tömeg előtt ismertette a Nemzeti Múzeum lépcsőiről: demokratikus átalakulást, földreformot, a munkásság és parasztság érdekeinek a közösségét, antifasizmust, a Duna menti népek összefogásának a szükségességét hirdette. A Márciusi Front programja az 1848-as eszméket vitte tovább, egy korszerű európai ország létrehozását követelte.

A népi mozgalom szellemi magaslata a *második szárszói konferencia* volt 1943 augusztusában. Ennek az volt a célja, hogy nagy nyilvánosság előtt tisztázza az ország helyzetét és a népi mozgalom alapelveit. Ekkor azonban a történelem különösen feszült pillanatában már élesen polarizálódtak a nézetek. A két pólust Erdei Ferenc és Németh László nézetei jelentették.

Erdei Ferenc álláspontja szerint a magyarság számára nincs más út, mint a szocializmus választása – szemben a fasizmussal. Németh László viszont sem a fasizmust, sem a bolsevizmust nem fogadta el, hanem egy harmadik oldal, egy harmadik út koncepcióját fejtette ki. A szárszói konferencia megítélése mindmáig viták tárgya. Később Kovács Imre úgy látta, hogy a probléma kibontásában Némethnek, az akkori helyzet megítélésében Erdeinek volt igaza. Szárszó a népi mozgalom történetének olyan magaslata, amely jelképévé is vált.

A népi íróknak természetesen folyóiratokra és újságokra, könyvkiadókra volt szükségük ahhoz, hogy új szemléleti irányuknak hangot adhassanak. Fórumaik közül csak a legfontosabbakat említhetjük itt.

A nemzedéki folyóirat terve először akadályba ütközött, ezért 1932 szeptemberében Németh László létrehozta a maga egyszemélyes folyóiratát, a *Tanít* (1932–1937). A *Tanít*ban kifejtett gondolatai és az esszéiben érvényesülő erkölcsi és szellemi magatartás révén vált Németh László a népi mozgalom nagy hatású, ösztönző alakjává. Reformtervei a magyar társadalom teljes megújulásának a programját kifejtették. Gyakorlati javaslati nemegyszer utópisztikusnak bizonyultak, de legfontosabb eszméi, a minőség, az erkölcs, a nemzeti sajátosságoknak megfelelő társadalmi rend – ma is időszerűek.

A népi írók nemzedéki folyóirata, a *Válasz* (1934–1938) 1934 májusában indult Debrecenben. Előbb Gulyás Pál, Németh László és Fülepi Lajos, majd Németh Imre, 1935-től pedig – már Budapesten – Sárközi György szerkesztette. A magyar önismeret és az európai tájékozódás révén kívánt választ adni a magyarság sorskérdéseire. Meghatározó szerepe volt a Már-

Erdei Ferenc (1910–1971)

Bartók Béla (1881–1945)
Csík megyei vándorútján

ciusi Front létrejöttében is. Irodalomszemléletében a *Nyugat* című folyóirat zártabban esztétikai jellegű törekvéseivel szemben az erőteljesebben társadalmi érdekű új realizmus útját egyengette. A *Válasz* közölte a legjobb irodalmi szociográfiákat, így Illyés Gyula remekművét, a *Puszták népét* is.

A *Kelet Népet* (1935–1942) Barsi Dénes, Sinka István és Szabó Pál alapította Berettyóújfaluban. 1937-től Budapesten jelent meg, főszerkesztője Szabó Pál volt, ő adta át 1939-ben Móricz Zsigmondnak. A *Kelet Népe* 1938-ra – a *Válasz* kényszerű megszűnése idejére – felnőtt a *Válasz* írógárdájának teljes és méltó befogadására. A szociográfiai irodalom elemzésével, társadalmi és esztétikai szempontú értékelésével végezte a legfontosabb munkát. De itt jelent meg Móricz *Árvácskája*, s itt kezdte közölni Németh László az *Iszonyt*.

A *Nyugat* című folyóirat lapengedélye Babits Mihály nevére szólt, ezért az ő halálával a *Nyugat* megszűnt. Illyés Gyula folytatta *Magyar Csillag* címmel (1941–1944). A *Magyar Csillag* nem népi folyóirat volt, hanem programja szerint is minden értéket összefogó. Egyesítette a *Nyugat*, a *Tanú*, a *Válasz* és a *Kelet Népe* legjobb törekvéseit. Csodát művelt: a háború sújtotta Magyarországon a teljes magyar irodalom élvonalát munkatársul hívta és fogadta. Illyés Gyulának sikerült létrehoznia – a különbségek tiszteletben tartásával – a legjobb írók szekértáborát. A *Magyar Csillag* úgy vállalta az irodalom irodalmon túli feladatait, hogy össze tudta azt egyeztetni az irodalom függetlenségének benső igényével.

A *Magyar Csillag* Magyarország német megszállásakor megszűnt. A háború után a népi írók még a kibontakozás némi reményében újraindították a *Választ* (1946–1949). Ezt is Illyés Gyula szerkesztette. Ez a folyóirat teret adott a korszak legjobb irodalmi és társadalomtudományi törekvéseinek. Ebben jelent meg például Németh László *Iszony* című regényének a folytatása és Szabó Lőrinc *Tücsökzene* című önéletrajzi ciklusának sok darabja. Bibó István klasszikus értékű, akkor sok vitát kiváltó tanulmányait pedig szinte folytatólagosan közölte a *Válasz*. A kibontakozó kommunista diktatúra következtében az 1949. május–júniusi összevont számmal azonban meg kellett szűnnie ennek a kitűnő folyóiratnak is.

A népi irodalom fórumai között fontos hely illeti meg a *Magyar Élet Kiadót* (1939–1950), melyet Püski Sándor azzal a céllal indított meg 1939-ben, hogy a népi írók műveinek legyen a kiadója. Valóban otthona lett ez a kiadó a legtöbb népi írónak. 1939 és 1944 között több mint hetven könyvet jelentetett meg, számos ezek közül több kiadást is megért. Emellett Püski Sándor óriási szervezőmunkát is végzett a népi írók műveinek és eszméinek terjesztése érdekében, ő szervezte meg a második szárszói konferenciát is.

A népi irodalom sokszínűsége

Az 1920-as években induló fiatal írók művei tárgy, szemlélet és stílus tekintetében egyaránt új irányt adtak a magyar irodalomnak. Bennük közvetlenül szólalt meg a társadalmi elégedetlenség és a társadalmi lázadás hangja is.

A nemzedék kritikuskává szegődött Németh László rögtön fel is hívta erre a figyelmet. Az is feltűnt neki, hogy a fiatal Erdélyi József, Kodolányi János, Tamási Áron, Illyés Gyula és társaik szemlélete visszahatott az idősebb írókra is, s 1930 körül a magyar irodalom egy-két év alatt teljesen átalakult. Az irodalom tartalmilag megtelt közösségi problémákkal, művészi megformáltság tekintetében pedig jóval egyszerűbbé, közvetlenebbé vált, mint a *Nyugat* hőskorának vagy az avantgárdnak a művészete.

Az új nemzedék, hogy a társadalmi változás elkerülhetetlenségének gondolatát tudatosítsa a magyarságban, bevitte a közgondolkodásba a változtatás igényét. A népi írók a magyar irodalmi hagyományból azokat tekintették elődeiknek, akikben a közösségért felelős magatartást és a nemzeti önismeret forrását fedezték fel. Közvetlen elődeik közül Ady Endre nemzeti felelősségtudatához, Móricz Zsigmond valóságismeretéhez, Szabó Dezső lázadó magatartásához kapcsolódtak leginkább. De erős szemléleti ösztönzést kaptak a parasztszene archaikus rétegeit a modern zene számára megnyitó Bartók Béla és Kodály Zoltán művészetétől is.

Nemzeti és plebejus szemlélettel nézték a magyar történelmet is. A nemzet szabadságküzdelmét emelték a nemzeti történelem fő vonulatává. A reformkort és az 1848-as szabadságharcot saját törekvéseik egyenes előzményének tekintették, a kiegyezés utáni kort pedig elmarasztalták. Élesen bírálták a társadalmi elnyomás bármely megnyilvánulását.

Meggyőződésük volt, hogy a nemzet boldogulásának előfeltétele a *reális nemzeti önismeret*. A megoldásra váró társadalmi problémák sokaságának adtak műveik révén nagy nyilvánosságot. Dokumentatív és művészi erejükkel egyaránt arra ösztönözték olvasóikat, hogy szembenézzenek a föltárt társadalmi bajokkal.

Az 1930-as évek közepéig a parasztság sanyarú helyzetéről és sorsáról főleg szépirodalmi munkák, regények, novellák, színdarabok és versek tudósítottak. Aztán hirtelen megszületett a két sajátos népi műfaj: az *önéletrajz* és a *szociográfia*.

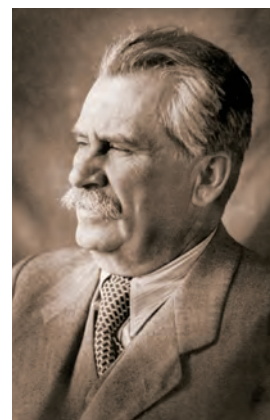
A sors nyomásának és a változtatási szándéknak egyszerre tudható be az, hogy a népi írók legtöbbször korai önéletrajzot írt, vagyis nem pályájuk végén írták meg önéletrajzukat, mint az általában természetes és szokásos volt. Belső szükségből szólaltak meg ezek az önéletrajzok, s valamennyien fölrázóan új önismereti tartományokkal formálták a nemzet tudatát. A *Puszták népe*, a *Számadás*, a *Szülföldem*, a *Fekete bojtár vallomásai* és a többi önéletrajz vészjelzés volt és változásért kiáltott.

A szociográfia is döbbenetes tényeket tártak a nemzet elé. Elsüllyedt falvakról, a nép önpusztító néma forradalmáról, a paraszti életforma kilátástalanságáról, a magyarság alsóbb néprétegeinek a pusztulásáról adtak számot. A népi írók felosztották maguk között Magyarországot, hogy mások számára is felfedezzék ennek az országnak az életét. Ki-ki annak a vidéknek az életét rajzolta föl irodalmunk térképére, amelyikről származott, amelyiknek a mélyvilágát legjobban ismerte. Így jött létre, szinte kollektív alkotásként, a két háború közti ország hatalmas szociográfiai körképe, föl-rázó láttelepe.

A népi írók új világszemlélete természetszerűleg hívta létre a művészi

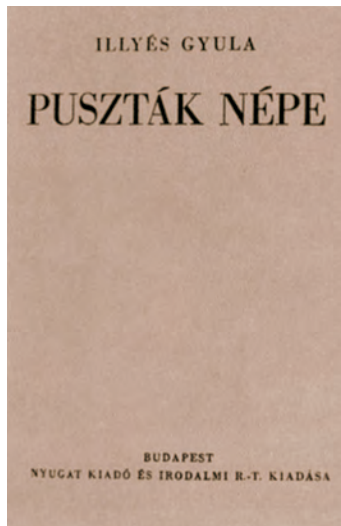
Ady Endre (1877–1919)

Móricz Zsigmond (1879–1942)

Szabó Dezső (1879–1945)

megformáltság új változatait minden műfajban. Hatalmas életművek bontakoztak ki ennek jegyében. Ezek közül csak kettőről szólhatok itt részletesebben: az Illyés Gyuláéről és a Németh Lászlóéről.

Illyés Gyula remekműve, a *Puszták népe* az önéletrajz és a szociográfia szintézise. Megjelenésekor elsősorban tényanyaga hatott, később elbeszélő szemléletének a pusztai tényvilágot ellenpontoszó autonómiája és tágassága kapott nagyobb figyelmet. Babits számára olyan volt ez a könyv, mintha egy ismeretlen földrészről és lakóiról szólna, de bevallotta azt is, hogy megmagyarázhatatlan szorongással és titkos büntudattal olvasta. Bálint György lélegzetelállító vádiratnak nevezte a testi és erkölcsi megaláztatások pokoli vízióját, melyet a *Puszták népe* eléje tárt. Pedig nem vízió volt az, hanem tényszerű, tapintható valóság. Illyés művét olvasva Németh László valami népítéletyszerű elemi morajlás közelében érezte magát. Cs. Szabó László pedig már azt az egész nemzetre vonatkozó következtetést vont le Illyés könyvéből, hogy amíg százazrek úgy élnek, ahogy Illyés elrettentő például megörökítette, a magyar nemzet is halálosan gyöngö.

Illyés költészete a népiség és a modernség, a természetesség és a gondolatiság szintézisét teremtette meg. Közösségi felelősségérzet és nagyfokú művészi minőség találkozásának eredménye az, hogy Illyés korszakról korszakra megírta a maga és a nemzete katartikus nagy versét. A *Nem menekülhetsz, Kacsalábon forgó vár, Haza a magasban, Nem volt elég, A reformáció genfi emlékműve előtt, Egy mondat a zsarnokságról, Bartók, Koszorú* erkölcs és esztétikum, közösségi felelősségtudat és művészi megalkotottság harmóniája révén szólaltatja meg a költő létérdekű életelvéit.

Drámáiban is azért vizsgálja a magyar történelem sorsdöntő helyzetait, hogy az elmulasztott lehetőségek elemzésével is új értelmű hazafiságra ösztönözzön. A *Fáklyalángban* Kossuth és Görgey vitájának tétje a magyar szabadságharc továbbfolytatása vagy feladása. A döntés századokra meghatározhatja a magyarság sorsát. Kossuth és Görgey párbeszéde óriási küzdelem, mert egy sorsdöntő ügy megítélése vizsgáztat két teljesen különböző karakterű, különböző magatartású, de egyaránt nagy formátumú személyiséget, s a maga módján mindkettőnek igaza van. Illyés magyar történelmi tárgyú drámái általános érvényű magatartásmódokat világítanak meg. Egyetemes témái viszont problematikájukkal mindig a magyar sorskérdésekhez is kapcsolódnak. Az 5. századi Rómában játszódó *Kegyenc* című drámája azt vizsgálja, hogy mi teszi lehetővé a zsarnokságot. S arra a következtetésre jut, hogy „*az ember megcsúfolásával istent sem lehet szolgálni*”.

Németh László az új magyar irodalom küldetését a nemzeti történelem, sors alakítására méltó és alkalmas erkölcsiség kialakításában jelölte meg. A Trianonban szétdarabolt magyarság megmaradásának és felemelkedésének az útját a példanemzet megteremtésében látta. Ezért állította minden műfajában a minőség eszményét a magyarság elé. Tanulmányjaiban fölvezolta az igényt, az eszményt, szépirodalmi műveiben, regényeiben és drámáiban pedig azt is megvizsgálta, hogy az eszménynek milyen ellenállással kell szembesülnie az életben.

A cselekményes epikát és drámát esszéelemekkel, erős gondolatisággal, mély lélektani elemzéssel és mitikus távlatokkal emelte egyetemes érvényű-

Tímár József Németh László
VII. Gergely című drámájának
főszerepében

vé. Regényeinek – *Gyász, Iszony, Égető Eszter, Irgalom* – híres nőalakjaiban felismerhetjük a görög mitológiai istennők egy-egy vonását is. E regények társadalomrajza mégis eleven és gazdag. *Iszony* című regényének művészi nagyságát lélektani, társadalmi és mitológiai köreinek összhangja teremti meg. Kárász Nelli és Takaró Sanyi alkati szembenállása nemcsak Artemisz és Akteon párhuzamát idézi föl, hanem két társadalmi réteg ellentétét is megvilágítja.

Németh László drámáinak – *Villámfénynél, VII. Gergely, Széchenyi, Galilei* – igazságkereső, vívódó hősei égetően aktuális társadalmi kérdésekkel néznek szembe, de küzdelmük olyan létmodell is, melyet az olvasó vagy néző mindenkor új, időszerű jelentéssel értelmezhet. A *Villámfénynél* című társadalmi drámájában az értelmiségi középosztálynak a népért való felelősségét – a népi irodalom egyik fontos elvét – egy, a betegeivel végül magára maradó falusi kör orvos küzdelmeiben jeleníti meg. Történelmi drámáiban a történelmi objektivitásigény és a lírai személyesség egymást erősítve társul. Ennek köszönhetően egy-egy történelmi drámája jelenkori érvényű korítélet is.

Illyés Gyula és Németh László klasszikus értékű életműve mellett legalább jelzésszerűen utalnom kell más alkotók műveire is. A lírában először Erdélyi József 1922-ben megjelent *Ibolyalevél* című kötete mutatta a szemléletváltást. Egyszerű formáinak, tárgyias szemléletességének olyan vonzása lett rövid idő alatt, hogy szinte mindenki a hatása alá került, nemcsak a fiatal József Attila és Szabó Lőrinc, hanem még Babits Mihály is.

Sinka István a népi kultúra archaikus mélyvilágát hozta a magyar irodalomba. Az úgynevezett népi szürrealizmus különleges képi látásmódját kapcsolta össze az „alulsó Magyarország” küldetészerű képviselésével.

Tamási Áron novellái, regényei és játéka a székely világot rajzolták rá a magyar irodalom térképére. Ábel a magyar irodalmi mítoszok éppoly maradandó alakja, mint János vitéz vagy Toldi Miklós. Benne a székelység értelmessége, kedélye és szomorúsága kapott feledhetetlen művészi alakot. Az Ábel-trilógia három kötete a szegény székelység három képtelen választási lehetőségét mutatja meg, a rengeteget, a várost és a kivándorlást. Ábel élet-történetében a létminimumért való küzdelem társul a létezés értelmének keresésével. A szabadságot jelképező zászlót kitűzi a Hargitán egy magas fenyőfa tetejére. A fenyőfáról lefelé jöttében pedig levagdossa az ágakat, nehogy valaki levehesse onnan a szabadság lobogóját. Később, Amerikában, a nagy kérdésre, hogy mi célra vagyunk a világon, megtalálja a számára legfontosabb választ: hogy valahol otthon legyünk benne. Ez az otthonkereső szándék emeli Ábelnek a székely sorshoz kötött jellemét és történetét egyetemes jelentésűvé.

Kodolányi János naturalisztikus korai novellái a dunántúli parasztság erkölcsi és szociális állapotáról adtak megdöbbentő képet. Példázatérvényű történelmi regényei a magyar középkort keltették életre, nagy formátumú mítoszregényei pedig mély transzcendens érzékenységet mutatják meg.

*Veres Péter*ek a tények drámaiságával ható, tárgyi pontosságra törekvő, szociográfiai jellegű, „sültrealista” novellái és regényei az alföldi „rideg-parasztság” életét örökítették meg szociológiai és néprajzi érvénnyel.

Erdélyi József (1896–1978)

Szabó Pál novelláiban és regényeiben a paraszti élet szenvedését, nyomorúságát is a létezés öröme és szépsége hatja át.

Szabó Zoltán szociográfiai munkásságának az a meggyőződés volt az ösztönzője, hogy az ország szociális anatómiájának ismerete nélkül minden politikai elgondolás kuruzslásszámba megy. Cselekvő patriotizmusának klasszikus értékű dokumentuma a *Szerelmes földrajz* című könyve, melyben a magyar irodalom segítségével szellemi hazát rajzol a magyar tájak fölé.

A népi irodalom legjobbainak a szépirodalmi munkássága azt is dokumentálja, hogy a népi irodalom nem esztétikai kategória, hanem eszmei. Esztétikai jegyekkel a népi irodalom legjobbainak a művei nem különíthetők el a nemzeti irodalmon belül. Maguk sem törekedtek elkülönülésre, hiszen éppen az volt a céljuk, hogy a magyar nemzeti irodalmat a magyarság önismeretének forrásává tegyék.

A népi irodalom élő hagyománya

Az 1948-as kommunista hatalomátvétel után a népi írók nemzeti törekvései ellenségesnek minősültek, a szociális törekvéseiket pedig alapvetően eltorzítva kompromittálta a diktatúra, mely magát a népi írói tábort is megosztotta.

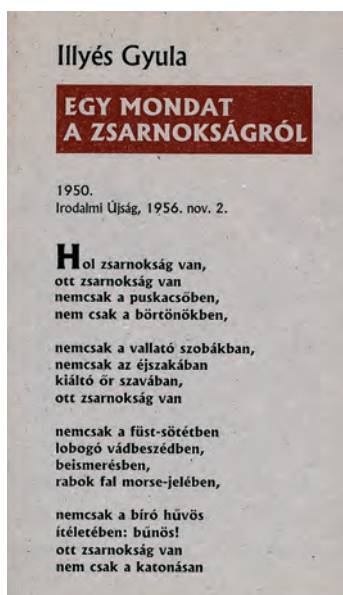
A népi írók legjobbjai műveikkel kezdettől fogva szemben álltak a diktatúrával. Illyés 1950-ben írt, 1956. november másodikán publikált verse, az *Egy mondat a zsarnokságról* a zsarnokság természetének világirodalmi mértékkel nézve is kiemelkedő szintű leleplezése. *Bartók* című versében pedig 1955-ben, a kötelező optimizmus idején mondta ki a szállóigévé vált igazságot: „*Csak növeli, ki elfödi a bajt.*”

Németh László 1953-ban írt *Galilei* című drámája az inkvizíció módszereiben a kommunista diktatúra természetét is bemutatta. Rákosi Mátyás Kállai Gyulával olvastatta el a *Galileit*. Kállai véleménye az volt róla, hogy „a darab irodalmilag jó, de számos célzás van benne, amit a fasizmus alatt a fasizmusra értettek volna, de minthogy népi demokráciában élünk, arra értenének”. A *Galileit* végül csak 1956. október 20-án mutatták be. A közönség azonnal felismerte a darab időszerű üzeneteit, s hatalmas lelkesedéssel fogadta azokat.

Az 1956. októberi forradalomban a népi írók a harmadik út megvalósulásának lehetőségét látták, a nemzet újjászületéseként értékelték. A forradalom leverése után a kommunista hatalom a népi írókat tekintette fő ellenségének. 1958-ban párthatározatban ítélete el őket az „ellenforradalom” előkészítésében vállalt szerepük és a szocialista öntudat kialakulását veszélyeztető „nacionalizmusuk” miatt. A népi mozgalom és az 1956-os forradalom célkitűzései valóban közösek voltak.

Az idők folyamán változott az a közvetlen társadalmi-nemzeti feladat, amelyik a népi írókat akkor is összefogta, amikor már nem használták a népi író kifejezést, mert szűkítő értelműnek érezték.

A második világháború után összetartó erő volt a bolsevizálás elleni vé-

dekezés, a demokratikus és nemzeti hagyományokhoz való hűség, majd a forradalom idején a nemzeti függetlenség iránti igény kifejezése.

Ha azt vizsgáljuk, hogy 1948 utáni irodalmunk miként segítette a *nemzeti szabadság* eszméjének az ébren tartását és a magyarság *nemzeti önismertetének* a mélyítését, akkor szembetűnik, hogy a népi írók közösségi-nemzeti felelősségtől áthatott munkásságának ösztönző hatása mindmáig nyilvánvaló a magyar irodalomban. A sok-sok kínálkozó példa közül csak néhányra utalhatok itt.

Az 1950–1960-as évek fordulóján végrehajtották Magyarországon a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálását. Ennek a drámája ösztönözte a népi írók örökségét tudatosan vállaló fiatal írókat arra, hogy megújítsák a szociográfiát. Az *új szociográfiai hullám* országos visszhangot kiváltó darabja *Csoóri Sándor Tudósítás a toronyból* című könyve volt. Műfaji mintának Illyés könyveit, a *Puszták népét* és a *Magyarokat* tekintette. A parasztok sérelmeinek kibeszélésével saját közérzetéről is számot adott. A dokumentumszerű tényvilágot költői látásmóddal szemlélte, erős erkölcsi ítéletekkel minősítette.

A második világháborút követő békediktátumok a kisebbségek sorsát a többségi ország belügyének hatáskörébe utalták. Ez azt jelentette, hogy a szomszédos országokhoz csatolt *kisebbségi magyarságot* teljesen kiszolgáltatották a többségi nemzetek nacionalista törekvéseinek. Magyarországon viszont a nemzeti gondok említése is a nacionalizmus bélyegét kapta. Ennek a politikának az lett a következménye, hogy Magyarországon nemzedékek nőttek fel anélkül, hogy hallottak volna a Magyarország határain kívül rekesztett több mint hárommillió magyarról. A hivatalos Magyarország sem a kisebbségi, sem a nyugati magyarokat nem tekintette a magyar nemzet részének. Lemondott a magyarság egyharmadáról.

Ezzel a képtelen politikával és nemzeti felelőtlenséggel Illyés Gyula már az 1960-as évek elején szembeszállt. Ahol csak tehette, nemzetközi fórumokon is szót emelt a nemzeti kisebbségek védelmében. Ebben a munkában Illyés Gyula legfontosabb társa, sok esetben ösztönzője, majd törekvéseinek legkövetkezetesebb, legbátrabb és legnagyobb hatású folytatója Csoóri Sándor lett. Ő az 1960-as évek végétől kezdve azt tekintette egyik legfontosabb feladatának, hogy a kisebbségi magyarság történelmét és jelenkori helyzetét megismertesse a magyarság egészével, s ezáltal fölébressze a nemzeti felelősséget az elszakított nemzetrészekért. Csoóri Sándor előbb a magyar népi kultúra tanúságaival tudatosította a sokféle szakított magyarság kulturális és szellemi összetartozását. Később pedig elemző, a problémákat átvilágító esszék sorában állt ki a kisebbségi magyarság jogaiért.

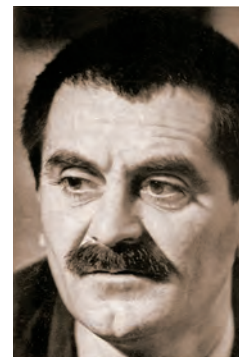
A népi irodalom kezdeményezését vitte nagy ívűen tovább Csoóri Sándor azzal is, hogy esszék, tanulmányok sorában tárta föl a népi kultúra ma is hatékony szemléleti elemeit és tanulságait. A népi kultúra és a magas kultúra, valamint a magyar és európai kultúra szintézisének lehetőségét már Németh László felismerte, s azt művelődési programjába illesztette. Azt vállalta, hogy a népi kultúra a modern művelődést gazdagító és frissítő elem lehet. A népi kultúra erkölcsi erőtartalékaival szerette volna gazdagítani a magas kultúrát. Németh László vetette fel azt a gondolatot, hogy a bartóki

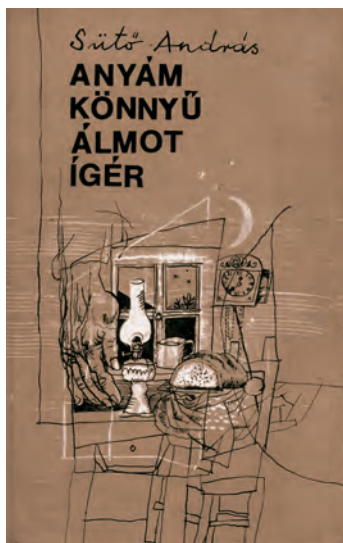
Bessenyei Ferenc Németh László *Galilei* című drámájának főszerepében

Csoóri Sándor (1930–)

Juhász Ferenc (1928–)

Nagy László (1925–1978)

Fekete Gyula (1922–)

modell egész kultúránk mintája is lehet. Csoóri Sándor a modern költészet tapasztalatai felől fedezte fel a népi kultúra korszerű értékeit és egy új egyetemesség koncepciójává fejlesztette a Németh László-i gondolatot. Rámutatott arra, hogy a népi kultúra mélyrétegeit éppen a modern művészet legnagyobbjai – Picasso, Lorca, Bartók, József Attila – hasznosították legteljesebben ősit és újat egységbe fogó művészetükben. Juhász Ferenc és Nagy László példája azt is igazolta számára, hogy az egyetemességre törekvő művész a 20. század második felében is ihlető tiszta forrást találhat a népi kultúra archaikus anyagában.

Önismeret, pontos helyzettudat nélkül cselekvésképtelen az egyén és a nemzet egyaránt. Ez a tudat vezeti Csoóri Sándort a nemzet tisztázatlan ügyeinek a számbavételére. Ezek között számára az egyik legfontosabb a nemzet történelmi tudatának és jelenkori önismeretének a hiányossága. Ezt a tudatlanságot és felelőtlenséget leplezi le Csoóri Sándor remek esszék sorában.

Az erdélyi magyar irodalom klasszikusának, Sütő Andrásnak is a népi irodalom nagy alakjai, Illyés Gyula, Németh László, Tamási Áron az ösztönzői. Sütő András munkásságát is ugyanaz a nemzeti felelősség hatja át, melynek nagy példáit a népi írókban látta. Erről maga is esszék sorában vallott, de művei is ezt tanúsítják.

Az erdélyi magyarság sorsának problematikáját az ő *Anyám könnyű álmot ígér* című könyve tudatosította először a nagyközönségben. Nem véletlenül kapta ez a könyv „az erdélyi *Puszták népe*” jelzöt. A sokféle szociográfiai tényanyagot az író személyes jelenléte, alakító, vallomást tevő, magyarázó, elemző magatartása fogja össze. Ennek lényege pedig az otthoni közösségért érzett felelősség. Önéletrajzi hitelességgel szólaltatja meg a sokszínű életanyag érzelmi és intellektuális tartalmait: nemcsak vállalja szülőföldjének a világát, hanem egyetemes emberi távlatokba is emeli. *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* című esszéregénye pedig a veszélyeztetett, üldözött anyanyelv védőirata. Ösztönzője az a tudat, hogy „nyelvéből kiesve: létének céljából is kiesik az ember”. A Németh László és Illyés Gyula munkásságában kiformált, nemzeti sorskérdésekkel szembesülő, erős gondolatiságú, sűrű szövésű történelmi dráma kapott méltó egyéni változatot Sütő András drámaírói életművében. Drámáiban – a történelem szövetében – mindenkor az erdélyi magyarság legfontosabb létkérdéseivel néz szembe. A sajátosság értékeit veszi védelmébe. Hősei az egész kisebbségi magyarság nevében perelnek a méltó emberi sorsért: „Mert ha porból lettünk is: emberként meg nem maradhatunk az alázat porában.” *Erdélyi változatlanóságok* című könyve pedig drámai tanúságtétel arról, hogy Sütő András 1989 után is önmagát megsokszorozva küzdött a szellem és az erkölcs tiszta eszközeivel az erdélyi változásokért, az erdélyi magyarság európai minták szerinti autonómiájáért.

Máshol tüzetesen kifejtettem, itt csak utalhatok arra, hogy a népi irodalomhoz erősen kötődő Nagy László és Kányádi Sándor költészete magasrendű esztétikai értékű nemzeti-közösségi sorskifejezés és sorsmegítélés is, miközben mindkét költő mélyen szembesül a 20. századi emberlét egyetemes kérdéseivel is.

A Németh László-i lélekábrázolást, társadalomrajzot és mítoszt társító regénytípus ösztönzése is nyilvánvaló *Szilágyi István* művészetében.

Csak utalhatok arra is, hogy a *magyarság népesedési gondjait* először Illyés Gyula *Pusztulás* című drámai esszéje vitte bele a köztudatba 1933-ban. Ez a szempont azóta mindig jelen van a nemzeti felelősségtől áthatott népi irodalomban. A magyarság létszámának drámai fogyatkozása az 1960-as évek elején Illyés Gyulát is, Veres Pétert is foglalkoztatta. Ezt a súlyos nemzeti problémát az 1960-as évek elejétől *Fekete Gyula* művei vizsgálták legmélyebben. Ő nemcsak a magyarság fogyásának drámai következményű tényeit tárta fel, hanem a politika cinikus felelőtlenségét is leleplezte.

A népi írói szociográfiák példája adta az indítékot az 1970-es évek elején arra, hogy újraindítsák a *Magyarország felfedezése* című könyvsorozatot.

Az sem véletlen, hogy a müncheni *Új Látóhatár* Németh Lászlót is, Illyés Gyulát is különszámmal köszöntötte születésnapjukon, hiszen az *Új Látóhatárt* négy évtizeden keresztül a népi irodalom jegyében szerkesztette Borbándi Gyula.

A népi írók élő örökségét ma is továbbvivő alkotók sorát kellene még említenem a Veres Péter-énekeket író *Tornai József*től, a bukovinai székelység sorstörténetét versben és prózában is gazdagon megörökítő Tamás Menyhérttől a népi írókat esszék sorában megidéző *Ágh Istvánig*, az Illyés Gyulát versben is megszólító *Utassy József*ig, *Vári Fábrián László*ig.

Azt is csupán csak jelezhetem itt, hogy a mai középnemzedék erkölcs és esztétikum tekintetében egyaránt kiemelkedő képviselőjének, *Nagy Gáspárnak* az egész életművét áthatja Illyés Gyula, Németh László, Tamási Áron és Bibó István életművének a példája. Az ő nyomukban haladva teremtett a maga számára egy olyan félelem nélküli költői tartományt, mely a mi időnkben is szellemi és erkölcsi hatalomnak bizonyult rendszerváltó verseivel és szinte szakrális tisztaságú erkölcsével egyaránt. Nekünk is üzeni, hogy „nem méltó hozzánk már / – azok után? / ami megtörtént velünk – / a félelem”.

A népi irodalom legfontosabb öröksége az, hogy az irodalmat a nemzeti önismeret és történelemalakítás felelősségével gazdagította. Sokféle érték van egy nemzet irodalmában. Ezek az értékek nem ellenfelei és ellentétei, hanem kiegészítői egymásnak. A népi irodalom szemléleti öröksége ma is időszerű és nélkülözhetetlen számunkra, hiszen az európai történelemnek nemzetként leszünk alakítói vagy áldozatai.

Nagy Gáspár (1947–)

Ajánlott irodalom

Béla Miklós: Érintkezési pontok. Bp.: Szépirodalmi K., 1974.

Bíró Zoltán: Saját út. Bp.: Eötvös, 1988.

Borbándi Gyula: A magyar népi mozgalom. New York: Püski – Corvin, 1983.

Borbándi Gyula: Népiség és népiek. Bp.: Püski, 2000.

Czine Mihály: Nép és irodalom. I–II. Bp.: Szépirodalmi K., 1981.

Csoóri Sándor: Tenger és diólevél. I–II. Bp.: Püski, 1994.

Féja Géza: Szabadcsapat. Bp.: Szépirodalmi K., 1965.

Fekete Gyula: Élünk magunknak? Bp.: Szépirodalmi K., 1972.

Gombos Gyula: A harmadik út. Bp.: Püski, 1990.

Görömbei András: A szavak értelme. Bp.: Püski, 1996.

Görömbei András: Irodalom és nemzeti önismeret. Bp.: Nap, 2003.

Illyés Gyula: Itt élned kell. I–II. Bp.: Szépirodalmi K., 1976.

Illyés Gyula: Szellem és erőszak. Bp.: Magvető, 1978.

Kovács Imre: A Márciusi Front. New Brunswick: Magyar Öregdiák Szövetség, 1980.

Lukács György: Népi írók a mérlegen. In: Irodalom és demokrácia, Bp.: Szikra, 1947.

Nagy Sz. Péter (szerk.): A népi–urbánus vita dokumentumai 1932–1947. Bp.: Rakéta, 1990.

Némédi Dénes: A népi szociográfia 1930–1938. Bp.: Gondolat, 1985.

Németh László: Sorskérdések. Bp.: Magvető, 1989.

Pomogáts Béla: A tárgyias költészettől a mitologizmusig. Bp.: Akadémiai K., 1981.

Salamon Konrád: A harmadik út kísérlete: Népi mozgalom 1934–938. Bp.: Eötvös, 1989.

Salamon Konrád: A harmadik út küzdelme: Népi mozgalom 1947–1987. Bp.: Korona, 2002.

Szabó Zoltán: Ősök és társak. Bern: Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1984.

Szárszó 1943, előzményei, jegyzőkönyve és utóélete. Bp.: Kossuth, 1983.

Varga Rózsa – Patyi Sándor: A népi írók bibliográfiája. Bp.: Akadémiai K., 1972.